

Nr 159.

Av herr **Hagberg** i Luleå m. fl., angående *helförstatligande av de gruvor och anläggningar, som drivas av Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.*

Redan före sekelskiftet fanns en stark folkmening i vårt land, som ansåg att lapplandsgruvornas exploatering uteslutande skulle tillkomma staten. I riksdagen företrädde denna mening av så framstående partiföreträdare som en Adolf Hedin och en Hjalmar Branting för att nu bara nämna ett par namn. Adolf Hedin, som med stor kraft kämpade mot bolagsväldets intrång på statens marker, höll den 18 maj 1903 i riksdagens andra kammare ett anförande, varur vi citera några avsnitt:

»Jag vidhåller min mening . . . vilket är svårast att sköta, en stor järnvägstrafik eller malmbrytning i Norrbotten? Går staten ut med det förra, måtte den väl i herrans namn kunna åtaga sig att sköta denna affär i Norrbotten. Sätt där en man, som självständigt styr affären . . . sätt vid hans sida ett administrativt råd, giv honom tillfälle att skaffa sina arbetare sådana villkor, som kunna göra detta samhälle till ett mönstersamhälle, där arbetarna bliva nöjda och belåtna, där de stanna kvar även efter det att deras tid att draga sig tillbaka kommit, då skall man få Norrbotten befolkat av dugliga arbetare, av representanter för alla de verksamhetsgrenar, som äro nödvändiga på en plats, där en stor, en allt mer och mer tillväxande befolkning samlas på en jämförelsevis mindre rymd.»

På samma sätt gick Hjalmar Branting vid olika tillfällen med största kraft mot de enskildas exploatering av lapplandsgruvorna och hävdade att dessa skulle vara statens egendom. När bonderepresentanten Sten Nordström i Höglunda vid 1904 års riksdag föreslog en skrivelse till regeringen med begäran om förslag till statens förvärv av äganderätten till malmfälten understöddes detta av Hjalmar Branting, som samtidigt stämplade som en skandal, ja ett brott, att staten någonsin låtit de ofantliga naturrikedomarna i Norrbotten komma på enskilda händer.

Vid behandlingen av 1907 års malmavtal gick visserligen Branting kompromissens väg, men hävdade, då förstatligandet fastställdes men uppsköts till 1932, att en bestämd inlösensumma skulle fixeras, en summa som han föreslog skulle begränsas till 150 miljoner kronor. Övertygad om att den dåvarande högerregeringens förslag skulle bifallas av riksdagens majoritet förklarade Branting:

»Det är min tröst, att det i så fall (om regeringsförslaget antoges) förvisso blir hårdare händer än våra, som kommer att taga hand om att denna uppgörelse, som riksdagens majoritet år 1907 beviljade, icke bliver fullföljd till det svindlande belopp varom här är fråga . . .

Jag tror, att antages nu detta förslag, framtvingar man med nödvändighet tanken på att gå hårdare fram än till den ytterst generösa uppgörelse, varom i dag är fråga, då framtvingas med nödvändighet av denna pluto-kрати, som genom en sådan monopolställning bliver dominerande i stora områden av vårt land, att mot densamma kommer att resas kravet på en reduktion; och då blir det varken tal om tiotals miljoner om året eller 150 miljoner på ett bräde.»

Ännu så sent som vid 1927 års riksdag vände sig vissa socialdemokrater mot tanken på att inlösentiden skulle uppskjutas till 1947, och den socialdemokratiska riksdagsgruppen gick i det närmaste enhälligt mot det föreliggande förslaget till nytt malmavtal med trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund. Detta sistnämnda malmavtal, som tillkom mot socialdemokraternas röster banade vägen för en kapitalistisk svindelpolitik, som helt låg i linje med den kreugerska epoken. Hela ruttenheten i malmbolagets skötsel, som förde bolaget till ruinens brant vid tvenne olika tillfällen, då staten måste ingripa som räddare, blottades under krisen.

Malmbolaget gjorde då hälften av arbetsstyrkan överflödig, ruinerade flera kommuner, berövade massor av gruvarbetare deras egnahem, tvingade en hel del av de gruvarbetare som inte avskedades att låta fattigvården fylla vissa hål i familjbudgeten, som bolagets hänsynslöshet åstadkommit, och lamslog praktiskt taget hela vår nordligaste landsända. Det mäktigaste industriföretaget i vårt land blev själv statens fattighjon. Det har bearbetat riksdagen med flera olika böneskrivelser för att uppmjuka 1927 års malmavtal — och bönhörts. Dess ekonomiska politik var huvudorsaken till dess svårigheter och de lidanden som tusenden människor tillfogades. På detta bolags skuldkonto bör också registreras de förluster tusentals småsparare lidit, som placerat sina surt förvärvade slantar i grängesbergsaktier. Aktier, som dessa småsparare betalat med 300 à 400 kronor, sjönko till 40 kronor, en transaktion som gjort massor av medborgare utfattiga och berikat ett fåtal. Men främst tänka vi på de lidanden, som tillfogades alla de tusenden arbetare och deras familjemedlemmar, som voro beroende av bolaget.

Nu är det återigen stordrift och rovdraft i lapplandsfjällen. 25 tåg, vardera lastat med närmare 2,000 ton av världens bästa järnmalm, rulla varje dag från Kiruna till Narvik, varifrån malmen fraktas till de tyska kanyonjuterierna i Ruhr. Arbetsstyrkan ökar, även den särskilt prövade malmfältsungdomen får arbete; det går för runt, men lönerna hålla sig vid bottenläget. Grängesaktierna gå i höjden, det är en lustiger dans, på några år ha de rusat upp från 43 till 240 kronor. Det jobbas och kommersas för fullt och det kalkyleras med stora vinster. Allt är upplagt för rofferi i jätteskala. Med statens hjälp ha stora skulder avbetalats, betydande avskrivningar ha gjorts, det finns reservfonder, en hel del är ordnat. Och så kommer som lök på laxen meddelandet, att stormakternas rustningar möjliggör en väsentligt stegrad malmexport, om bara staten ger sin tillåtelse...

Men uppe i malmfälten leva människorna ännu i den första krisens stämning. Deras inkomster ha bara förändrats genom förlängning av ar-

betstiden. De sågo, hur den våldsamma förkrisexpansionen ändade i ett fruktansvärt bakslag, de såg det nära sambandet mellan dagens hetskonjunktur och krigsrustningarna, de såg redan den nya krisen. Planering för framtiden göres ej, vare sig kommuner eller landsting våga uppställa ett längre perspektiv.

Bolagets skötsel, huvudorsaken till tidigare svårigheter.

Bolaget kunde naturligtvis inte rå för den stora världskrisen. Men dennas verkningar hade inte behövt göra bolaget konkursmässigt vid flera tillfällen, därest inte bolaget fört en sådan vanvettig ekonomipolitik. Både 1932 och 1934 var bolaget konkursmässigt och räddades båda gångerna av staten. Orsakerna till detta voro bland annat en fantastisk upplåning för att kunna fortsätta utdelningarna, en lagringspolitik som kampmedel mot gruvarbetarna samt överdimensionerade nyanläggningar.

År 1932 meddelade dåvarande finansminister Felix Hamrin riksdagen, att bolaget ådragit sig en svävande skuld å nära sextio miljoner kronor. Dessa skulder hade på kort tid sprungit upp från 52 till 159 miljoner kronor.

Denna skuldanhopning hade gjorts medan samtidigt väldiga utdelningar ägt rum. Redan 1929, ett exceptionellt högkonjunkturår, tömde bolaget reservfonden för att kunna tillfredsställa aktieägarna. Utdelningen då, naturligtvis inräknat royalty, uppgick till inte mindre än 51.4 procent! 1928 — den stora gruvstreckens år — skrev bolaget upp sina tillgångar för att kunna ge aktieägarna stora profiter. Bolaget uppskrev lika godtyckligt värdena på dess osålda malmlager. 1929 upptogs dessa tillgångar till 4.64 kr. per ton, 1930 till 6.14 per ton och 1931 till 9.65 kr. per ton. Dessa uppskrivningar skedde utan några samtidiga fördyringar av brytningen. Tack vare bland annat dessa manipulationer, som möjliggjorde upplåningar, kunde bolaget 1930 utdela 34.2 procent och så sent som 1931 nära 9 procent. Strax efter denna utdelning fick staten satsa trettio miljoner kronor till företaget för att förhindra konkursen!

Staten och Grängesbergsbolaget äga genom en överenskommelse av år 1907 hälften var av Luossavaara-Kiirunavara Aktiebolag. Under åren 1908—1927 utdelade bolaget 319 miljoner kronor, därav till Grängesbergsbolaget 289,300,000 kronor, och till den andra »hälften»-delägaren, staten, 30,668,000 kronor. Medan alltså privatintressena fingo 30 procent på aktiekapitalet i genomsnitt fick staten 3.1 procent! Sedan blev det nytt malmavtal 1927, då staten, bland annat genom att avstå från att nationalisera gruvorna, skulle erhålla *lika rätt* till utdelning. Sedan dess har Grängesbergsbolaget under åren 1928—31 erhållit 54,255,000 kronor, medan staten samtidigt erhållit 38,433,000 kronor — i det förstnämnda fallet alltså 33.8 procent och i det sistnämnda fallet endast 24 procent.

I medeltal utdelade bolaget åren 1928—1931 inte mindre än 31.4 procent för att år 1932 stå inför konkurshot!

Tyvärr ha vi inte styrelseberättelserna före 1908 till vårt förfogande, men vi lära inte överdriva, om vi beräkna en vinst före den tiden å 50 miljoner

kronor. Medräkna vi royalté, årets vinst och det tidigare nämnda beloppet finna vi, att svenska folkets främsta naturtillgång hittills givit i runt tal 500 miljoner kronor i förtjänst. På 20 miljoner kronor gör detta 2,500 procent.

Vi erinra om det kända faktum, att staten kring sekelskiftet hade kunnat göra sig till ensam ägare av lapplandsgruvorna för en bagatell av 20 miljoner kronor, alltså det belopp, för vilket Grängesbergsbolaget kunde lägga beslag på nämnda gruvor. De »stackars aktieägarna i Grängesbergsbolaget» ha alltså betalat 20 miljoner kronor för rätten att exploatera världens rikaste malmgruvor!

För att underlätta denna exploatering har staten nedlagt 121 miljoner kronor för förvärv och byggnadskostnader å järnvägen Luleå—Riksgränsen samt omkring 40 miljoner kronor i Suorva- och Porjus anläggnings. Vidare har staten avstått från exporttullar på malmen, avstått från att själv bryta någon malm i de staten tillhöriga gruvorna i Norrbotten, avstått från stora skatteinkomster samt tillåtit malmbolaget att befrakta järnvägen till frakter, som väsentligt understiga övriga befraktares. Genom att privatintressena kunnat disponera staten har hela nationens intresse av en norrländsk järnförädling hittills spolerats. Sannerligen, nog har »Grängesbergsbolagets stackars aktieägare» förstått att bevaka sina intressen.

Nu förutses en väldig utvidgning av malmbrytningen för att tillfredsställa de tysk-engelska behoven. Regeringen har också förklarat sig beredd att framlägga ett förslag om utvidgning av bolagets brytningsrätt vid de lappländska malmfälten. I anledning av dessa signalerade förändringar av 1927 års malmavtal, på grund av sambandet mellan frågan om malmpolitiken och frågan om Sveriges oavhängighet samt på grund av att § 26 i 1927 års malmavtal under vissa betingelser ger staten möjlighet att nu bli ensamägare till lapplandsgruvorna har å den kommunistiska riksdagsfraktionens vägnar Hagberg och Nordström uppvaktat finansministern med en skrivelse ur vilken vi bland annat citera:

»En hel landsända är beroende av malmutvinningen. Särskilt gruvarbetarna och deras anhöriga, men även andra, inte minst kommuner och landsting i Norrbotten har på grund av L. K. A. B:s ekonomiska politik under de gångna åren ställts inför stora svårigheter. Befolkningen vid gruvfälten lever i ett tillstånd av ständig oro och osäkerhet för morgondagen. Den har känt de svåra följderna av den konjunkturbetonade malmpolitik, som bolaget bedrivit och som främst tagit till ögonmärke att utan hänsyn till framtida planering eller till människor och samhällen utvinna det mesta möjliga för stunden. Även kommunernas och landstingets beräkningar och kalkyler, liksom eventuella planeringar för framtiden blir ofta korrigerade genom oberäkneligheten i bolagets dispositioner.

Staten är sedan gammalt 'hälften'-delägare i L. K. A. B. Ända sedan gruvorna började exploateras har det varit en allmän mening i vårt land, att staten själv skulle bli ensam ägare och förvaltare av gruvfyndigheterna och deras exploatering. Detta krav motsvarar befolkningens vilja och är ur

nationalekonomisk synpunkt det förnuftigaste. Man utgick också vid upprättandet av 1907 års malmavtal mellan staten å ena sidan och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å andra sidan från att staten år 1932 skulle förvärva sig ensamäganderätt till gruvorna. Detta beslut följdes emellertid icke. Genom ett nytt malmavtal, 1927, framflyttades tidpunkten för inlösen till den 30 september 1947.

Det gjordes emellertid ett förbehåll, paragraf 26 i 1927 års malmavtal, enligt vilket staten kan tidigast den 30 september 1937 bli ensam ägare till bolaget. Denna paragraf 26 var till sin innebörd ny. Utan att ingå på frågan om vilka intressen som dikterat dess tillkomst, kan man utgå ifrån, att denna, genom de ekonomiska betingelser som uppställts för inlösen, skulle, därest Grängesbergsbolagets brytningsplaner hållit streck, ha åsamkat staten inlösensutgifter, som närmast sig den halva miljarden kronor. På grund av det sätt, varpå bolaget skötts, samt på grund av den senaste krisen är läget ett helt annat än vad de privata intressena tydligen förutsatte, då 1927 års malmavtal upprättades. Bolagets genomsnittliga årliga nettovinst från den 30 september 1929 är efter avdrag för de redovisade förlusterna 6.6 miljoner kronor, medan royaltyn uppgår till 66.5 miljoner kronor vid en preliminär uppskattning av årets vinst. Utgående från ovanstående beräkning och enligt den i paragraf 26 fastställda inlösningssumman — 20 gånger den årliga medelnettovinsten under den gångna perioden, från den 30 september 1929 plus hela royaltyn — skulle inlösensumman alltså uppgå till 132.5 miljoner kronor. I denna beräkning är dock inte inräknad de 60 miljoner kronor friskt kapital, som staten och T. G. O. gemensamt insatte i L. K. A. B, vilka naturligtvis direkt påverkat vinstresultatet Enligt vår mening bör detta belopp frändragas vinsten, varigenom inlösensumman skulle reduceras ännu mera. Det har således skapats en situation, där ett övertagande av de lappländska gruvorna ur ekonomisk synpunkt är synnerligen fördelaktigt för staten.

Beträffande de förbehåll till paragraf 26, som uppställts för en nationalisering vid denna tidpunkt, vill vi anföra, att L. K. A. B. både 1932 och 1934 nått likvidationsgränsen, främst på grund av sin tidigare ekonomiska politik, och vid bägge tillfällena räddats genom statens ingripande. Det är väl skäl antaga, att den svävande skuld på omkring 60 miljoner kronor, som bolaget till år 1932 ådragit sig, är att tillskriva sådana utländska engagemang, varom paragraf 26 i 1927 års malmavtal talar. Vi har därjämte hänvisat till det internationella beroende, som det privat ledda malmbolagets politik kan innebära för vårt land.

Med hänvisning till detta rikta vi en vördsam vädjan till regeringen, att den vid behandlingen av frågorna om en ökad malmbrytning vid de halvstatliga Lapplandsgruvorna måtte upptaga till prövning frågan om att staten nu, i enlighet med paragraf 26 i 1927 års malmavtal mellan staten å ena sidan och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å andra sidan, genom inlösen skall helt förvärva de av L. K. A. B. exploaterade Lapplandsgruvorna jämte bolagets övriga egendom.

Stockholm den 30 september 1937.»

Den kände militärexperthen, översten i den tjeckoslovakiska generalstabens, Yester, skriver i en ledande artikel i »Lidové Noviny» om riksvärnsmanövrerna vid baltiska gränsen bl. a.: »Förra årets tyska manöver vid Main hade en defensiv karaktär. Årets manöver vid den baltiska gränsen har en obestridlig offensiv karaktär. Det Baltiska havet är i dag Tysklands 'Mare nostrum' liksom Adriatiska havet för Italien.

Den tyska försvarsmakten, som enligt engelska och franska beräkningar under senare hälften av 1937 uppgår till 56 reguljära divisioner i första uppbygget, fyra pansardivisioner, 30 gränsdivisioner och 60 divisioner i andra uppbygget jämte en luftflotta på 4,000 maskiner och en hundraprocentig reserv, kommer att under ett krig behöva mycket strategiska råvaror. Bränsle kommer enligt påstående överskottet av det tyska kolet att lämna i tillräcklig mängd, men det är sämre ställt med järnmalm.

1935 bearbetade Tyskland emellertid ungefär 20 miljoner ton järnmalm. Därav utvanns i det egna landet fem milj., sex milj. lämnade Frankrike, Sverige levererade 5.5 milj. och Norge 1 milj. Då den svenska järnmalm är betydligt bättre än den lothringiska kom 55 proc. av det i Tyskland framställda järnet från svensk malm. Räknar man därtill den norska, blir det 60 procent. Dessa siffror visa oss den strategiska grunden till den stora manövern med alla tre tyska försvarskrafterna vid Baltiska havet. Här löses frågan om den tyska strategiska ryggradens trygghet mellan Ruhr (kol) och nordostgränsen mot Sverige-Norge (järn) . . .»

Staten kan bli enmansägare nu.

»Mom. 1. Skulle staten av en eller annan anledning finna det nödvändigt att företaga inlösen av stamaktierna i L. K. A. B. å annan tid än den, som angives i § 25, äger staten vid utgången av bokslutsåret efter det, då för staten bindande tillsägelse sker, dock tidigast den 30 september 1937, inlösa de aktier i L. K. A. B., vilka nu tillhöra eller intill sagda dag förvärvats av T. G. O. . . .»

(Inledningen till paragraf 26 i 1937 års malmavtal mellan staten å ena sidan och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å andra sidan.)

Om staten nu, i enlighet med 1927 års malmavtal, inlöser stamaktierna i Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag, kommer detta att rädda hundratals miljoner kronor åt svenska staten. Den vinst, som bolaget haft under den senaste tioårsperioden, har som bekant genom krisen och bolagets tidigare missgrepp varit väsentligt mindre än vad Kreuger antog, när han 1927 inspirerade tillkomsten av den i sin innebörd helt nya paragraf 26. Sannolikt avsåg han att till detta år utskeppa så mycket malm — nittio miljoner ton — att han i år under vissa betingelser kunde ställa frågan om inlösen. (Efter en sådan utfraktning skulle brytningen väsentligt fördyras.) Hade denna plan hållit, skulle det ha kostat staten i runt tal femhundra miljoner kronor att nu göra sig till ensam ägare av gruvorna. Krisen korsade denna plan och skapade i stället en för staten synnerligen gynnsam situation.

Betingelserna för snar inlösen.

Paragraf 25, den egentliga inlösenparagrafen, utgår från att staten skall tidigast den 30 september 1937 förvärva sig ensamäganderätten till gruvorna och att, om staten då inte använder sig av denna rätt, samma möjlighet skall ges motsvarande datum var påföljande tioårsperiod, d. v. s. 1957, 1967 etc. Om staten inte nu passar tillfället, om 1927 års beräkningsgrunder för ersättningen skulle gälla i fortsättningen, om planerna på en väsentligt ökad malmbrytning skulle förverkligas samt inga hinder för programmets realiserande tillstötte, så betydde detta ett fantastiskt inlösenbelopp. Enligt gällande malmavtal skall lösesumman uppgå till ett belopp lika med hälften av vinsten å 25 gånger 4,250,000 ton, varvid med vinst förstås medelnettovinst per ton under den tioårsperiod, vars sista dag infaller två år före inlösningsdagen, ökad med den royalty av 1 kr. 50 öre per ton, som under perioden utgått till staten. Nettovinst jämte statens royalty — i detta inräknas ej royalty till Grängesbergsbolaget och Broms arvingar — utgjorde 1928 (strejkåret) 2: 50 kr. per ton; 1929 3: 50 kr. per ton och 1930 5: 30 kr. per ton. På längre sikt hade bolaget säkerligen inte kalkylerat med mindre än 4: 50 kr. per ton. Fyra kronor och femtio öre per ton gånger 106,650,000 ton ger efter 1927 års brytningsplan den fantastiska inlösensumman av 480 miljoner kronor.

Om staten emellertid utnyttjar sin rätt att inlösa gruvorna nu, blir beräkningsgrunden en helt annan. Enligt paragraf 26 skall Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund ersättas med ett belopp, som 20 gånger överstiger den årliga medelnettovinsten under den gångna perioden från den 30 september 1929 plus hela royaltyn samma tid. Medelnettovinsten under de gångna åren är efter avdrag för de redovisade förlusterna omkring 7 miljoner kronor. 20 gånger halva denna medelnettovinst blir 70 miljoner kronor. Hela royaltyn till staten och T. G. O. utgör för samma tid motsvarande belopp. Den sammanlagda inlösensumman skulle alltså högst uppgå till 140 miljoner kronor.

Man måste emellertid här observera en annan sak. Under de gångna åren har staten och T. G. O. i friskt kapital fått gemensamt tillskjuta 60 miljoner kronor. Rätteligen borde detta fråndragas från genomsnittsvinsten och vi skulle i så fall få reducera inlösensumman med de sextio miljonerna. Kvar skulle alltså återstå 80 miljoner kronor. Ett sådant förfaringsätt förefaller oss vara det juridiskt riktiga, men förutsätter väl i så fall möjligen en särskild reglering av de trettio miljoner, som T. G. O. inbetalat.

Men om staten övertar 1947 . . . ?

Låt oss fullborda räkneexperimentet med antagandet att riksdagen inte blott uraktlåter förstatliga gruvorna utan ger bolaget med bibehållandet av 1927 års inlösenbestämmelser rätten att bryta 11 miljoner ton malm om året. Det betyder under tioårsperioden 110 miljoner ton. Endast royaltybeloppet till staten uppgår då till 165 miljoner kronor. Förutsätter man efter avdrag

för royalty en genomsnittlig nettovinst av 4 kronor per ton får man multiplicera 4 kr. gånger 106,650,000 ton, alltså 426,600,000 kronor. Detta belopp, plus 165 miljoner kronor, plus nära tio miljoner kr. i royalty till Broms arvingar, betyder ett inlösenbelopp av i runt tal 600 miljoner kronor. Det kan invändas att staten under samma tid skulle erhålla en del av detta belopp i form av vinst, men trots detta blir huvudintrycket oförändrat.

Det finns ingen anledning att dröja. Bolaget har förverkat sin rätt för länge sedan. Det är ingen dag för tidigt att landets största samlade naturrikedom övergår i statens händer.

Den juridiska förutsättningen för omedelbar nationalisering.

I statsrådsprotokollet till den kungl. propositionen rörande 1927 års malmavtal anför statsrådet Hamrin (detta godkändes också av riksdagen), att den särskilda inlösningsrätten främst avsåg att vara »en garanti mot obehövt utländskt inflytande på bolagets skötsel». Till detta kan man anföra dels att bolagets bankruttställning under krisen har sammanhängt med ökade utländska inflytanden — särskilt lånen — dels att just nu de utländska inflytandena på malmutvinningen få en omfattning, som enligt en samstämmig bred opinions mening påverkar vårt lands politik och hotar att indraga Sverige i de ödesdigraste internationella förvecklingar. Man behöver inte profetera för att inse vilket intresse Tyskland har av en jämn tillförsel av svensk malm. Det är en lika enhällig opinions mening att ökade engelska malmköp i Sverige utgör en hälsosam balansering av det tyska inflytandet. Kampen om Sveriges järnmalm håller på att bli en av de viktiga friktionspunkterna i det storpolitiska spelet. Det är därför ett hot mot hela folkets säkerhet, att kontrollen över dessa malmtillgångar skall ligga i händerna på privata spekulanter, som i sin politik inte anse sig behöva taga hänsyn till landets intressen utan blott till de omedelbara profitintressena.

Ett annat skäl för övertagande, säger statsrådet, är om bolaget inte fullgör sina förpliktelser. Vi ha i det föregående anført en del, inte alla, exempel på hur bolaget uppfyllt sina förpliktelser, exempel som äro skrämmande bevis för hur ruttet bolaget ledes trots den ökade statliga kontrollen.

Bolaget har alltså förverkat även sin juridiska rätt att fortfarande exploatera världens rikaste järngruvor. Den svenska staten har juridisk rätt, moralisk rätt och plikt ur fredens och den nationella oavhängighetens synpunkt att snarast möjligt taga hand om exploateringen av våra lappländska gruvfält.

En sammanfattning

av vad här anförts visar att de skäl, som tala för ett snabbt förståtliggande av lapplandsgruvorna, i korthet kan uttryckas på följande sätt:

1. Det har ända sedan gruvorna började exploateras varit en utbredd folkmening i vårt land, att dessa naturrikedomar skulle övergå i samhällets ägo. I 1907 års malmavtal fastställdes, att en sådan nationalisering skulle äga rum år 1932, men genom 1927 års malmavtal förlängdes inlösentiden

till 30 september 1947, dock med rätt för staten, därest detta ansågs motiverat, att inlösa gruvorna tidigast den 30 september 1937.

2. Tyskland tillfredsställer 55 à 60 procent av sin järnimport från de svenska malmen och är i sin upprustning och kommande strategi beroende av denna malmtillförsel. Detta skapar för vårt land ett synnerligen utsatt och farligt läge, alldeles oavsett det obehag, som varje fredsvän måste känna inför medvetandet, att Tysklands nuvarande militära makt, som är ett hot mot Europas fred och säkerhet, har som en förutsättning den svenska malmtillförseln. Det finns ingen möjlighet att bestämt kontrollera vilka överenskommelser, som de privata malmförsäljarna träffat med Tyskland, och vilka förbindelser detta kan innebära för vårt land i en allvarlig situation. *Det borde vara en allmän uppfattning, att kontrollen över denna för vårt lands framtid så viktiga råvara lägges i statsmakternas händer.* (Utrikespolitiska skäl är en av de *juridiska* förutsättningarna för en snar inlösen av gruvorna.)

3. Bolaget har delvis genom sådana utländska arrangemang, varom paragraf 26 i 1927 års malmavtal talar, delvis också genom senaste kris varit i ett sådant ekonomiskt läge, att staten vid tvenne tillfällen — 1932 och 1934 — varit tvingad att ekonomiskt inskrida för att rädda bolaget från konkurs. För att visa att det främst var bolagets ekonomiska vanskötsel, som orsakade dess svårigheter 1932, är det tillräckligt erinra om att LKAB 1930 i vinst och royalty utdelade till Grängesbergsbolaget 54.5 procent och till staten 34.2 procent samt att 1931, endast några månader innan staten fick satsa in trettio miljoner för att rädda företaget från konkurs, LKAB utdelade respektive 21.7 och 19.1 procent.

4. En inlösen nu skulle för staten vara utomordentligt ekonomiskt fördelaktig. Hade de privata intressenternas planer gått i lås skulle staten nu, i enlighet med 1927 års malmavtal, fått betala minst 400 miljoner kronor i inlösen. På grund av särskilt gynnsamma omständigheter kan staten nu bli ensamägare för 140 miljoner kronor i brutto (enligt bestämmelserna för hur inlösensumman skulle fixeras torde det verkliga inlösenbeloppet stanna vid 80 miljoner kronor). Skulle staten däremot dröja med inlösen till 1947 och samtliga planer på utvidgning och vinster hålla streck kommer inlösensumman att springa upp till *minst en halv miljard kronor*.

5. För statens intressen liksom för de norrbottniska kommunernas och landstingets intressen samt med hänsyn till den stora arbetarstam, som bundits vid företaget, är det av mycket stor betydelse, att det privata spekulationsintresset snarast bortkopplas från malmgruvorna. Det är därjämte all anledning antaga, att just privatintressenas avgörande inflytande ytterst är anledningen till att vårt land inte skapat en förädlingsindustri för en del av sin lapplandsmalm. Det måste anses avvita, att vårt land, som har världens bästa järnmalm, överflöd av elektricitet och vad som i övrigt behövs för en omfattande järnförädling, skall behöva importera hundratusentals ton tackjärn varje år.

Ehuru vi äro medvetna om att malmfrågan genom regeringens initiativ

i annan form kommer upp till behandling vid årets riksdag ha vi valt denna form för att redan nu föra fram densamma. Enligt vår mening tala alla sakskäl för, att staten äntligen skall överföra i samhällets ägo de lappländska malmfälten och därvid följa de regler, som fastställts i 1927 års malmavtal. Från vår principiella utgångspunkt äro vi naturligtvis inte anhängare av att de privatintressen, som tidigare skördat så stora rikedomar genom malmexploateringen, skola tillföras så stort inlösenbelopp som 1927 års malmavtal fastställer, men med hänsyn till det nuvarande parlamentariska och politiska läget i vårt land föredra vi dock denna osympatiska form framför en fortsatt privatkapitalistisk exploatering av lapplandsgruvorna, vars konsekvenser vi tidigare påvisat.

Med hänvisning till vad här ovan anförts föreslå vi,

att riksdagen i skrivelse till regeringen anhåller om preciserade förslag för ett snabbt helförstatligande av de gruvor och anläggningar, som drivas av Luossavaara—Kiiruna-vaara Aktiebolag.

Stockholm i januari 1938.

H. Hagberg.

J. H. Brädefors.

Axel Nordström.